

ja miehille ja siten keskustella laajemminkin kansalaisuuden ehtojen sukupuolittumisen prosesseista postsosialismissa.

Haneyn esittämä kolmen hyvinvointiregiimin periodisaatio kyseenalaistaa vuoden 1989 hyvinvointipoliittisena vedenjakajana. Teos osoittaa, että Unkarin hyvinvoinnin liberalisointi alkoi jo 80-luvun puolivälissä ja tämä kehityssuunta on voimistunut jälkisosialismin oloissa. Kansainvälisillä organisaatioilla oli keskeinen rooli Unkarin yhteiskunnallisessa keskustelussa ja politiikassa jo myöhäissosialismissa; Unkari liittyi muun muassa Kansainvälisen valuuttarahaston jäseneksi jo 1982. Samalla teos myös osoittaa, ettei sosialismin aika ollut ”yhtä ja samaa”, vaan hyvinvoinnin tulkinnot ja käytännöt vaihtelivat merkittävästi eri historiallisina aikoina.

Teos osoittaa huolellisesti kontekstualisoidun tapaustutkimuksen kiistattoman vahvuuden: empiirisen analyysin avulla voidaan kyseenalaistaa ja kehittää edelleen yhteiskuntateoreettisia selitysmalleja ja käsitteitä. Empiirisen aineiston analyysi ja työn teoreettinen raami nivoutuvat teoksessa yhteen kautta linjan ja ovat hedelmällisessä vuoropuhelussa toistensa kanssa. Aineiston tulkintapolut on dokumentoitu huolellisesti ja teoreettiset väittämät perusteltu vakuuttavasti.

Haneyn tutkimus osoittaa myös selkeän tarpeen tutkia (post)sosialistisia yhteiskuntia homogeenisen ”itäblokin” asemesta nyansoidusti ja historiallinen ja paikallinen konteksti huomioiden. Vaikka Haneyn työ ei olekaan vertaileva tutkimus, se tarjoaa monia vihjeitä siitä, että huolimatta samanlaisesta talous- ja ideologisesta järjestyksestä hyvinvointipoliittiset käytännöt ja diskurssit rakentuivat ja toimivat eri tavoin sosialistisen blokin sisällä. Vertaileva mikrohistoriallinen perspektiivi voisikin tuoda

uutta tarpeellista tietoa reaalisisialismin paikallisista ilmentymistä ja auttaa paremmin ymmärtämään erilaisia hyvinvointipoliittisia kehityspolkuja alueella postsosialismin kaudella.

Kirjan loppuosassa Haney pyrkii linkittämään tutkimustuloksiaan laajempaan hyvinvointiteoreettiseen keskusteluun. Tämä osio jää ohueksi ja luonnosmaiseksi, mutta siinä on aineksia varsin kiinnostavaan vertailevaan analyysiin. Haney operoi tässä yhteydessä ”idän” ja ”lännen” käsitteillä esittäen että idän (tässä tapauksessa Unkari) hyvinvointivaltion tutkimuksen kautta voidaan saada uutta näkökulmaa läntisen hyvinvointivaltion logiikkaan. Tässä kohtaa Haney nojaa sellaiseen binaariajatteluun, jota hänen kirjansa muutoin kautta linjan oivallisesti haastaa

ja kritikoii. Puhe ”läntisestä” ja ”itäisestä” hyvinvointivaltiosta on varsin ongelmallista, sillä sekä niin sanottujen länsimaiden että entisten sosialistimaiden sisällä on löydettävissä laaja kirjo erilaisia hyvinvointijärjestelmiä, jotka myös nojaavat erilaisiin ymmärryksiin sukupuolten suhteista.

Haneyn teosta voi suositella lämpimästi kaikille hyvinvointipoliitikasta, sukupuolijärjestelmästä ja ylipäänsä sosialistisen ja postsosialistisen yhteiskuntajärjestyksen luonteesta kiinnostuneille. Erityisesti kirjan soisi kulkeutuvan sosiologian ja Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen tutkintovaatimuksiin, sillä kirja tarjoaa malliesimerkin siitä, mitä poikkikulttuurin sosiologinen tutkimus parhaimmillaan on ja miten sitä tehdään.

Suvi Salmenniemi

Karikatyyreillä valtiomiestaidon äärelle

Anni Kangas: *The Knight, the Beast and the Treasure: A Semiotic Inquiry into the Finnish Political Imaginary on Russia, 1918–1930s*. Acta Universitatis Tamperensis, 1283. Tampere 2007. 321 s.

Suomalaislehtien asennetta Venäjään/Neuvostoliittoon maailmansotien välisenä aikana on tutkittu historiatieteissä (Tuomo Polvinen, Timo Vihavainen, Markku Jokisipilä), mutta politiikantutkimuksessa se on jäänyt toistaiseksi vähemmälle huomiolle. Kaikissa tapauksissa päähuomio on kiinnitetty tekstuaaliseen ilmaisuun, ja kuvasympolit ovat nousseet esille vain jonkin fasistisen julkaisun kuten *Hakkapeliitta*-lehden ryssä-kuvien kautta.

Anni Kangas tutkii kansainvälisen politiikan alaan kuuluvassa väitöskirjassaan suomalaisten satiirilehtien – sellaisten kuin *Ampiainen*, *Fyren*, *Kerberos* tai

Kurikka – julkaisemia pilapiirroksia, joiden kohteena on Venäjä tai joissa verrataan Suomea ja Venäjää toisiinsa. Asetelma tuntuu herkulliselta, olihan satiirilehtien missio tuolloin, aikana ennen televisiota ja paljolti radiotakin, juuri poliittisen debatin herättäminen, näkemyserojen terävöittäminen vastustajiin nähden ja oman aatesuunnan kannattajien mobilisointi. Tuona aikana joukkomittainen poliittinen osallistuminen rajoittui paljolti luokkajohdajaisesti maatalouden järjestöihin, työväenliikkeeseen, suojeluskuntiin ja vaaleissa äänestämiseen. Lisänä sopassa olivat kampanjaluonteiset mobilisointiliikkeet kuten Aunuksen retket ja Akateemisen Karjala-Seuran johdolla toteutetut Suur-Suomi -tempaukset.

Alkusivuilla Kangas katsoo visuaalisen ja verbaalisen viestinnän toisiaan täydentäviksi esitystavoiksi ja lupaa kiinnittävänsä huomion molempien

esitystapojen ns. ikoniseen ulottuvuuteen – yhtäläisyyteen, samankaltaisuuteen ja analogiaan – ja sanoo tutkimuksensa kuuluvan lähinnä ”ikoniseen käänteeseen” tieteessä. Venäjä voidaan kuvata karhuna niin kuvallisesti kuin tekstitsekin, mutta mielikuva karhusta on kuvauksen pääasiallinen sisältö ja sen kärki. Juuri tähän perustuu ikonisen ulottuvuuden yhden esitystavan, luovan imitoinnin eli mimesiksen käyttö historian muokkauksessa.

Kangas puhuu Venäjään liittyvästä tiedontuotannosta, mutta tiedon sijastahan kyse on mielikuvien luomisesta ja käsitysten muokkaamisesta, ei niinkään pelkästä neutraalista ”tiedosta”. Hän pehmentää termiään lisäämällä siihen poliittisen kuvitteellisuuden/mielikuvituksen; se liittyy aiemman kokemuksen ja tiedon nykyhetken haasteisiin ja pyrkii välittämään lukijalle/katsojalle tietoisesti väritetyn mielikuvan siitä, miten kohde, tässä tapauksessa Venäjä, tulisi ymmärtää. Tälläkin pehennyksellä Kankaan tutkimusta voi kritisoida siitä, että siinä käytetään systemaattisesti termiä tiedontuotanto silloin, kun puhe on karikatyyrien antamasta ”Venäjän lukuohjeesta”, siis piirtäjän kuvaan sisällyttämästä poleemisesta viestistä.

Mutta kun väitöskirja tehdään ja sitä puolustetaan Tampereen yliopiston kansainvälisen politiikan oppiaineessa, siinä pitää olla Teoria. Ja se Kankaalla on. Hän käyttää Charles S. Peircen merkkitheoreettista lähestymistapaa ohjenuoranaan, jonka pääpointti on tarkastella kuvallisten merkkien kautta jonkin yhteisön piirissä tapahtuva kollektiivisen arkiymmärryksen luominen ja siihen kohdistuvien epäilyjen kumoaminen. Suomen ensimmäisen tasavallan aikainen dilemma oli joko vastakkaisiin käsityskantoihin suhteessa Venäjään, ja käsityskantojen muokkaus – ei siis tiedontuotanto – kohdistui

naapuruuden ymmärtämisen erilaisiin tapoihin. Kangas on tiukka peircelandainen: hän ei puhu *semioottisesta* lähestymistavasta, vaan käyttää Peircen pragmatismen tavoin *semeiosis*-termiä. Siis alaotsikon termissä *semeiotic inquiry* ei ole painovirhettä, vaan se johtuu peircelandaisesta terminologiasta.

Väitöskirjan ehkä keskeisimpänä tehtävänä Kangas pitää poliittisen mielikuvituksen tutkimista pragmatismen hengessä. Se ei toki ole kansainvälisen politiikan tai kansainvälisten suhteiden kentässä mitenkään tuntematon pyrkimys, joskin harvemmin nähty. Mutta mielikuvituksen (llisuude)n tutkiminen on kymmenen kertaa mielekkäämpää silloin, kun sillä tulkitaan Suomen ja Venäjän suhteista esitettyjä poleemisia käsityksiä, etenkin ryssävihaa ja halua profiloitua ei-venäläiseksi.

Miten kirjoittaja onnistuu tehtävässään? Ainakin toteutus on omaperäinen. Kangas käyttää ritarisoturiaikaan liittyvää kielipeliä, jossa Maurice Keenin tavoin kuvataan hevosvoimalla liikkuvaa hampaisiin asti aseistettua ja panssaroitua soturia, joka ristisymbolein suuntaa kulkunsa vieraisiin maihin, ehkä ristiretkelle, ja löytää siellä linnan korkeassa tornissa kärsivän ja rakkauden puutteessa riutuvan neidon. Tehtävänä on neidon, siis aarteen pelastaminen. Sanomattakin on selvää, että karikatyyristeillä kyse on Suomi-neidosta, joka pitää pelastaa pedon kynsistä, olkoon se vaikka Venäjän karhu. Peircen lähestymistavan lomaan Kangas liimaa hypoteesinsa, joka rakentuu kahden tekstuaalisen operaation väliseen dialektiikkaan, joita hän Paul Ricœurin lainaten sanoo anastamiseksi ja etäännyttämiseksi. Niinpä ritarikielipeli irrotetaan keskiajan kontekstistaan ja tempaistaan 1900-luvun kansakunnan rakentamisen ja varsinkin valtiomiestaidon esittämisen metaforaksi. Ritarikielipeli

saa niin keskeisen osan, että siitä tulee kirjan pääotsikko, ja niin neito, ritari kuin petokin saavat kukin oman tekstikappaleensa.

Puheaktiteorian yhdistäminen valtiomiestaitoon (tarkkaan ottaen sen taidon käyttöön, *statecrafting*) ei yllättäen johdakaan valtiokeskeiseen ruhtinas-analogiaan, vaan tutkija katsoo eri taustaryhmien pyrkivän vakiinnuttamaan asemansa yhteisön legitimoimiseksi poliittisena auktoriteettina, ja juuri tässä puheakti, olkoon se sanallinen tai visuaalinen, saa avainroolin. Puheaktien kautta valtiomiestaito pelkistyy huolehtimiseksi poliittisen yhteisön säilymisestä ja menestymisestä hetkelliset haasteet voittaen. Mielinkiintoista on kirjoittajan pyrkimys välttää valtiokeskeistä kieltä samoin kuin mies-/naisrooleja (kuten sanassa *valtiomiestaito*) ja keskittyä puheaktien typologisoimiseen ja rakenteista irrottamiseen. Mutta kantaako tämä metodi? Mennäänkö sen myötä pelkästään puheaktien (Austin, Searle, Peirce) ja merkkitheorian maailmaan?

Anni Kankaan puolustukseksi tällaisia epäilyjä vastaan täytyy sanoa, että hän näyttää seuranneen tutkimusajankohdan valtiopäiväasiakirjoja, jolloin hän poliittisista rakenteista irrottamisen ohella ja sijasta pystyy yhdistämään tutkimansa piirrokset esityshetken tarjoamaan kontekstiin. Tätä kautta hän nostaa esille kysymyksen erilaisten valtionjohtamistapojen paremmuudesta, mihin pilapiirrokset laajasti ottaen liittyvät, ja päätyy nimeämään tutkimusajankohdan Suomen historian ”machiavelliläiseksi momentiksi”. Siihen tarvitaan paitsi Pocockia myös Peircen merkkitheoriaa, jonka avulla Kangas ”arvostaa konventionaalisten ja luovien voimien keskinäisvaikutusta ja sulkee pois sen, kuinka tapahtuma, jota voimme sanoa valtiomiespuheaktiksi, on tuotettu tiettyssä kontekstissa”.

Teoriakappaleen kieli on riittävän koukeroista vaativallekin kantilaiselle lukijalle. Esimerkiksi: ”Kun Peircen merkki-teoriassa symboli-termi viittaa konventionalisoituneisiin merkitysrakenteisiin, käsitys indeksistä suunnataan tuottamaan sen, että uudelleenmerkittäminen ei ole vain rituaalisen toiston tulos vaan on välttämättä sidottu puhehetkeen.”

Mikä nostaa 1920- ja 1930-luvut Suomen historian machiavelliläiseksi momentiksi? Kankaan mukaan se, että Suomessa tuolloin esitetyt käsitykset Venäjästä pitivät sisällään machiavelliläisen valinnan kahden seikan välillä: Venäjän naapuruus aiheuttaa hyvän tai pahan *fortunan*, jonka ailahtelevaisia aikaansaannoksia pystyy hallitsemaan *virtü*, aktiivinen tai passiivinen. Tämä kulminoituu Kankaan mukaan vuosina 1929–1932. Machiavelli tarjoaa heuristisen, joskaan ei instrumentaalisen selitysmallin, jota Kangas avaa teoksensa alkupuolella ja jolle hän omistaa kokonaisen luvun loppukeskustelun edellä. Hän vieläpä korostaa, että Machiavellin *Principe* ilmestyi suomeksi juuri vuonna 1918, kun uutta itsenäistä valtiota oltiin pystyttämässä. Totta, mutta tekstikriittisen lukijan pitäisi samaan hengenvetoon huomauttaa, että teoksen suomentaja Aarre Huhtala käytti vastineita, joilla selvästi tuettiin valkoisen vallan vakiintumista ja pyrittiin tukahduttamaan kumoukselliset tulkinnat. *Ruhtinas* pitäisi suomentaa uudelleen!

Kiintoisaa on huomata, että pilapiirtäjät eivät kuvaa pelkäänsä Suomi-neitoa pelastettavana aarteena, vaan samoja esitysmalleja voidaan soveltaa myös korostamaan hyvän ja pahan välistä kamppailua Neuvosto-Venäjäillä ja Neuvostoliitossa. Niinpä Trotski kuvataan tappamassa veitsellä nuorta neitoa, joka on tällä kertaa tsaarin-Venäjän symboli. Myös Saksan 1930-luvulla

Kansainliitossa osakseen saamaa tyyliä kohtelua piirtäjä kuvaa väkivallantekona naiselle. Kun tähän vielä lisätään, että *fortuna* on nainen ja uudet asuttamattomat maa-alueet feminiinisen neitseellisiä, jonne kolonisoijat tuovat sivilisaationsa siemenet, päästään mielenkiintoisiin hahmotelmiin geografisten alueiden ja poliittisten yhteisöjen sukupuolittumisesta. Kun teemana on Suomen ja Venäjän välinen mahdollinen ystävyys, voidaan käyttää myös langenneen naisen myyttiä. Sitä käytettiin etenkin Lapuan liikkeen huippuaikana illustroimaan naapurin aiheuttamia vaaroja: jos neito alistuu tai edes flirttailee, siitä seuraa lankeaminen, siis Suomen tuho. Kangas pitäytyy kiittettävän tarkasti vain Suomen ja Venäjän suhteisiin liittyvissä piirroksissa, vaikka asiaa olisi voinut tarkastella laajemmalla skaalalla.

Vastaavalla tavalla kirjassa käydään läpi ritarikuvat, joissa

ritarin edessä on milloin luonnottomien tai järjenvastaisten rajojen ongelma, milloin rajan vetäminen oman ja vieraan välille, ja edelleen petokuvat, joissa karhu uhkaa viattomia ihmisiä tai pienempiä eläimiä, mutta joissa käydään myös nokkapokkaa suomalaisten kommunistien, Moskovan orjien kanssa.

Kaikkiaan Anni Kangas on kutonut kokoon oivallisen analyysin rajattuun aihepiiriin liittyvistä piirroksista. Mielenkiintoinen piirre on, että hän ei käytä lotmanilaista tai muuta semioottista mallia piirrosten analyysiin, vaan pitäytyy ainakin Venäjä-kontekstissa harvinaisemmassa Peircen kehikossa. Tosin alkupuolen teoreettinen pohdiskelu ja eritely muodostavat aikamoisen kynnyksen kirjaan perehtyjälle, mutta kun sen yli pääsee, kuvien analyysit alkavat aueta. Itselleni kynnyksen ylitys onnistui vasta toisella yrittämällä.

Tapani Kaakkuriniemi

Putinin Venäjästä vauhdikkaasti

Arto Luukkanen: *Projekt Putin. Uuden Venäjän historiaa 1996–2008*. WSOY: Helsinki, 2008. 284 s.

Dosentti Arto Luukkanen on kirjassaan lähtenyt ennakkoloolottomasti ja uutta etsien käsittelemään Venäjän poliittista historiaa viimeisen runsaan kymmenen vuoden ajalta. Tavoitteena on pohtia totalitaarisen ja autoritaarisen uudistamisen eroa ja alhaalta päin nousevan demokratian ja reformien välistä suhdetta Venäjällä (s. 14). Kirja jakaantuu kuuteen lukuun, joista viidessä ensimmäisessä tarkastellaan Venäjän poliittisen tilanteen kehittymistä kronologisesta näkökulmasta. Viimeinen luku on omistettu metodiselle keskustelulle. Teos alkaa kertomuksella 1990-luvun alussa

uhanneesta Venäjän hajoamisesta, valtioalueen kutistumisesta ja armeijan kääpiöitymisestä. Toisessa luvussa kuvataan sitä, kuinka Venäjän yhteiskunta luisui entistä lähemmäs tuhoutumistaan 1990-luvun lopulla, vaikka toisaalta aito moniarvoinen demokratia otti samalla ensimmäisiä askeleitaan. Luvuissa kolme ja neljä kerrotaan Putinin kahdesta presidenttikaudesta: turvallisuuspalvelu kaappasi johtoaseman, kokosi alueille hajonneen vallan keskusvallan kontrolliin, loi todellisen demokratian tilalle lume-demokratian eli demokratuuran ja käynnisti nationalistisen itsetunnon kohottamisen, joka johti törmäyskursille ulkomaiden kanssa. Samalla Putin kuitenkin palautti valtiontalouden vakauden ja näin myös yhteiskunta ja yksilöt vaurastui-